

Національний офіс з
деінституціалізації при
Уповноваженому Президента
України з прав дитини (НаДІО)

Просто про складне

Словник термінів деінституціалізації

Деінституціалізація — процес заміни системи інституційного догляду (в інтернатних закладах) на систему, яка забезпечує виховання дітей в сім'ї чи в умовах, максимально наближених до сімейних. Це не лише виведення дітей з інтернатів, але й розвиток підтримуючих послуг для дітей та сімей в громадах

Дитина-сирота — дитина, в якій померли чи загинули батьки

Діти, позбавлені батьківського піклування, — діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти.

«Статусні діти» — діти, в яких є офіційний статус «сирота» чи «дитина, позбавлена батьківського піклування». Це означає, що таку дитину можна всиновити чи взяти під опіку

Діти зі складними порушеннями розвитку — це діти з порушеннями слуху, зору, тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату у поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, сліпоглухі, діти, які себе не обслуговують і відповідно до індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю потребують індивідуального догляду та супроводу — але вони можуть перебувати у дитячому колективі згідно з рекомендованим лікарями режимом

Дитина, яка перебуває в складних життєвих обставинах — дитина, яка перебуває чи опинилась в обставинах, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвитку у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків від виконання своїх обов'язків, воєнними діями чи збройними конфліктами тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб

Складні життєві обставини сім'ї — обставини, спричинені, відсутністю постійного місця роботи, відсутністю придатного для проживання житла, насильством в сім'ї, тривалою хворобою, інвалідністю, безробіттям, бідністю, нездатністю чи неможливістю члена сім'ї самотійно піклуватися про особисте життя тощо, які сім'я не може самотійно подолати або мінімізувати їхній негативний вплив

Альтернативний догляд — догляд за дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також дітьми, які мають батьків, але не можуть з ними проживати (опіка, піклування, прийомна

сім'я, дитячий будинок сімейного типу, сім'я патронатних вихователів, заклад альтернативного догляду).

Сімейний догляд — форма альтернативного догляду, коли дитину влаштовують у родину, що не є її власною сім'єю (усиновлення, опіка чи піклування, виховання у прийомній родині, дитячому будинку сімейного типу).

Послуги на рівні громади — мають на меті допомогти родині, аби вона не віддавала дитину до інтернату. Наприклад, навчальні курси та заняття з питань батьківства та вирішення конфліктів, можливості працевлаштування та отримання доходів, денного догляду, продовжений день та гаряче харчування у школі, лікування алкогольної та наркотичної залежності, послуги для батьків і дітей з інвалідністю тощо.

Опіка — влаштування дитини до 14 років, як правило, в сім'ю родичів.

Піклування — влаштування дитини з 14 річного віку і старше, як правило, в сім'ю родичів. Опікуном і піклувальником може бути повнолітня дієздатна особа.

Прийомна сім'я (ПС) — сім'я чи окрема особа, яка бере на виховання у сім'ю, на власну житлову площу від 1 до 4 дітей. У такі сім'ї влаштовуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ) — сім'я чи окрема особа, яка бере на виховання не менше як 5 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей в ДБСТ не повинна перевищувати 10 осіб разом з біологічними дітьми сім'ї.

При створенні ДБСТ батькам-вихователям місцевою владою надається індивідуальний житловий будинок або багатокімнатна квартира, обладнані необхідними меблями, побутовою технікою та іншим необхідними обладнанням.

Малий груповий будинок — форма цілодобового догляду, де невелика група дітей-сиріт, чи дітей, позбавлених батьківського піклування, мешкає в окремому будинку у громаді і отримує догляд і виховання у середовищі, максимально наближеному до сімейного.

У малому груповому будинку одночасно може проживати не більше 10 дітей. Якщо до будинку влаштовуються 2 дітей з інвалідністю — не більше 8 дітей.

Патронат над дитиною — це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин (*Сімейний Кодекс України, ст. 252*).

Патронатний вихователь — це спеціаліст, який спільно з іншим дорослим членом сім'ї, пройшов навчання за спеціальною програмою та на договірній основі здійснює догляд, виховання, забезпечує реабілітацію тимчасово влаштованих в його сім'ю дітей, несе відповідальність за їх життя та здоров'я в період надання цим дітям послуги патронату, допомагає дитині та її сім'ї у подоланні складних життєвих обставин.

Патронатними вихователями можуть бути громадяни, які перебувають у шлюбі, мають досвід виховання дитини, відповідні житлові умови для догляду, виховання та реабілітації дитини у своєму помешканні та не поєднують виконання обов'язків патронатного вихователя з іншою професійною діяльністю

Чим відрізняються патронатна сім'я від прийомної та ДБСТ?

Патронатна сім'я є формою тимчасового влаштування дитини, яка опинилась в складних життєвих у зв'язку тією чи іншою складною обставиною (до прикладу: хворобою матері, яка потрапила в лікарню і не має на кого залишити дитину; відмовою від дитини в пологовому відділенні; перебуванням дитини в небезпеці; у зв'язку з насиллям, жорстоким поведженням в сім'ї,

вагітністю неповнолітньої, від якої відмовились батьки; потребою перепочинку, вирішення нагальних проблем, лікуванням, самотньою матір'ю, яка виховує дитину з інвалідністю тощо).

По суті ця форма є заміною притулків та центрів соціально-психологічної реабілітації. Але дитина зі своєї сім'ї переміщується не в інституцію, а в спеціально підготовлену дбайливу професійну сім'ю, метою діяльності якої є реабілітація дитини та сприяння поверненню до батьків, а в разі неможливості в сім'ю усиновителів, опікунів чи прийомну сім'ю.

Якщо криза в її біологічній родині вирішилась, дитина повертається до мами й тата. Якщо ні - вона може піти в прийомну сім'ю (чи ДБСТ), або ж бути всиновлена.

У патронатну сім'ю влаштовуються діти, які як правило не є сиротами і їхні батьки не позбавлені батьківських прав. У патронатній сім'ї одночасно не можуть перебувати діти з різних сімей, як це дозволяється у прийомній сім'ї чи ДБСТ.

Патронатна сім'я працює з одним випадком і може приймати одну дитину чи 3, 4 дітей (братиків, сестричок), саме скільки, скільки виховувалось в тій сім'ї, якій надається підтримка для подолання СЖО.

Якісний патронат забезпечується шляхом міждисциплінарної взаємодії представника ССД, фахівця з соціальної роботи та патронатного вихователя, які чітко виконують свої функції: патронатний, відповідальний за догляд та реабілітацію дитини чи дітей: ФСР, який допомагає батькам подолати СЖО; спеціаліст ССД, координує цю діяльність та забезпечує захист прав дитини, своєчасне вироблення та прийняття рішень в найкращих інтересах дитини.

Перебування дитини в патронатній сім'ї обмежене по часу до 3 місяців, у виключних випадках — максимум до 6 місяців. Часові рамки визначені з врахуванням психологічних особливостей розвитку дитини, юридичних процедур та практики роботи з сім'ями в СЖО.

У прийомній сім'ї чи ДБСТ дитина може жити до 18 років або ж довше (якщо вона навчається у ВНЗ). У ПС та ДБСТ влаштовуються діти, які можуть бути всиновленими. У прийомній сім'ї може бути до 4 дітей, у ДБСТ — до 10 (враховуючи біологічних дітей сім'ї). Прийомні батьки можуть працювати на відміну від патронату та ДБСТ, де існує вимога, що один із членів сім'ї, який підписав договір, не поєднує обов'язки щодо догляду за дітьми з іншою професійною діяльністю.

Наставник — турботливий дорослий друг, який стає для дитини значущою людиною, яка хоче і може присвячувати дитині свій час, знання та сили. Дитині з інтернату наставник має допомогти з підготовкою до самостійного життя, розвинути потенціал та здібності, формування людських взаємовідносин, загальнолюдських цінностей.

Види інтернатних закладів

Будинок дитини — у будинок дитини влаштовуються діти-сироти та діти, які залишились без піклування батьків, від народження до трирічного віку; діти, які мають сім'ю, але утримання і виховання в сім'ї неможливе з поважних причин. Діти з порушеннями розвитку можуть знаходитись у реабілітаційних групах до чотирирічного віку.

Дитячий будинок — навчальний заклад, який забезпечує розвиток, виховання та соціальну адаптацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку.

Чим він відрізняється від школи-інтернату? У дитячому будинку діти лише живуть, а навчаються в загальноосвітній школі, гімназії чи ліцеї.

Якщо дитина живе і навчається в тому ж самому закладі, то йдеться про школу-інтернат (загальноосвітню, спеціальну, спеціалізовану, навчально-реабілітаційний центр тощо).

Загальноосвітня школа-інтернат — навчальний заклад, що забезпечує утримання, виховання та навчання дітей, які потребують соціальної допомоги.

Спеціалізована школа-інтернат I-III ступенів — загальноосвітній навчальний заклад з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів, що забезпечує виховання, навчання, проживання і харчування та фахову допрофесійну підготовку на безоплатній основі обдарованих дітей.

Є спеціалізовані школи-інтернати спортивного, мистецького, військового профілю, з поглибленим вивченням окремих предметів. А також гімназії-інтернати, ліцеї-інтернати, колегіуми-інтернати.

Спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів — навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

Це можуть бути спеціальні школи-інтернати для сліпих і глухих дітей, з порушеннями опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення або затримкою психічного розвитку чи спеціальна школа для дітей з інтелектуальними порушеннями.

Загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів — навчальний заклад з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування.

Навчально-реабілітаційний центр — це загальноосвітній навчальний заклад для дітей з особливими освітніми потребами. Йдеться про дітей зі складними порушеннями розвитку. В НРЦ крім освітніх послуг їм надаються реабілітаційні послуги, допомагають розвинути необхідні навички.

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей — заклад соціального захисту, що утворюється для стаціонарного (не більше 9 місяців) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах,

надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги.

Притулок для дітей — це заклад соціального захисту, створений для тимчасового перебування у ньому дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних житлово-побутових умовах, залишили навчальні заклади.

НВК, у складі якого є інтернат — Навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад — дошкільний навчальний заклад» — це навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти.

В його складі може бути інтернатний комплекс для учнів, які проживають у віддалених районах тощо.

Орган опіки та піклування — районна, районна у м. Києві держадміністрація, виконком міської, районної у місті (у разі утворення), сільської, селищної ради, у тому числі об'єднаної територіальної громади. Він **надає статус** дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, **влаштовує** дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, **встановлює** опіку, піклування над дітьми, **забезпечує** захист особистих, майнових та житлових прав дітей.